

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a patra)

29 iulie 2019*

„Trimitere preliminară – Achiziții publice – Proceduri privind căile de atac – Directiva 89/665/CEE – Directiva 92/13/CEE – Dreptul la protecție jurisdicțională efectivă – Principiile efectivității și echivalenței – Acțiune în revizuire a hotărârilor judecătorești care încalcă dreptul Uniunii – Răspunderea statelor membre în cazul încălcării dreptului Uniunii de către instanțele naționale – Evaluarea prejudiciului reparabil”

În cauza C-620/17,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolul 267 TFUE de Székesfehérvári Törvényszék (Curtea din Székesfehérvár, Ungaria), prin decizia din 24 octombrie 2017, primită de Curte la 2 noiembrie 2017, în procedura

Hochtief Solutions AG Magyarországi Fióktelepe

împotriva

Fővárosi Törvényszék,

CURTEA (Camera a patra),

compusă din domnul M. Vilaras (raportor), președinte de cameră, doamna K. Jürimäe și domnii D. Šváby, S. Rodin și N. Piçarra, judecători,

avocat general: domnul M. Bobek,

grefier: domnul I. Illéssy, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 21 noiembrie 2018,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru Hochtief Solutions AG Magyarországi Fióktelepe, de G. M. Tóth și de I. Varga, ügyvédek;
- pentru Fővárosi Törvényszék, de H. Vörös și de K. Bóke, în calitate de agente, precum și de G. Barabás, bíró;
- pentru guvernul maghiar, de M. Z. Fehér și de G. Koós, în calitate de agenți;
- pentru guvernul elen, de M. Tassopoulou, de D. Tsagkaraki și de G. Papadaki, în calitate de agente;
- pentru guvernul polonez, de B. Majczyna, în calitate de agent;

* Limba de procedură: maghiara.

– pentru Comisia Europeană, de A. Tokár, de H. Krämer și de P. Ondrušek, în calitate de agenți,
după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 30 aprilie 2019,
pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 4 alineatul (3) TUE, a articolului 19 alineatul (1) al doilea paragraf TUE, a articolului 49 TFUE, a articolului 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, a Directivei 89/665/CEE a Consiliului din 21 decembrie 1989 privind coordonarea actelor cu putere de lege și a actelor administrative privind aplicarea procedurilor care vizează căile de atac față de atribuirea contractelor de achiziții publice de produse și a contractelor publice de lucrări (JO 1989, L 395, p. 3, Ediție specială, 06/vol. 1, p. 237), astfel cum a fost modificată prin Directiva 2007/66/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 decembrie 2007 (JO 2007, L 335, p. 31) (denumită în continuare „Directiva 89/665”), a Directivei 92/13/CEE a Consiliului din 25 februarie 1992 privind coordonarea actelor cu putere de lege și actelor administrative referitoare la aplicarea normelor comunitare cu privire la procedurile de achiziții publice ale entităților care desfășoară activități în sectoarele apei, energiei, transporturilor și telecomunicațiilor (JO 1992, L 76, p. 14, Ediție specială, 06/vol. 2, p. 43), astfel cum a fost modificată prin Directiva 2007/66 (denumită în continuare „Directiva 92/13”), a Directivei 93/37/CEE a Consiliului din 14 iunie 1993 privind coordonarea procedurilor de atribuire a contractelor de achiziții publice de lucrări (JO 1993, L 199, p. 54), precum și a principiului primordialității, echivalenței și efectivității dreptului Uniunii.
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între Hochtief Solutions AG Magyarországi Fióktelepe (denumită în continuare „Hochtief Solutions”), pe de o parte, și Fővárosi Törvényszék (Curtea din Budapesta-Capitală, Ungaria), pe de altă parte, cu privire la un prejudiciu pretins a fi fost cauzat Hochtief Solutions de această din urmă instanță în exercitarea competențelor sale jurisdicționale.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

- 3 Articolul 1 alineatul (1) al treilea paragraf și alineatul (3) din Directiva 89/665, redactat în termeni aproape identici ca articolul 1 alineatul (1) al treilea paragraf și alineatul (3) din Directiva 92/13 prevede:

„(1) [...]

Statele membre adoptă măsurile necesare pentru a garanta că, în ceea ce privește contractele circumscrise domeniului de aplicare al Directivei 2004/18/CE [a Parlamentului European și a Consiliului din 31 martie 2004 privind coordonarea procedurilor de atribuire a contractelor de achiziții publice de lucrări, de bunuri și de servicii (JO 2004, L 134, p. 114, Ediție specială, 06/vol. 8, p. 116)], deciziile luate de autoritățile contractante pot fi supuse unor căi de atac efective și, în special, cât se poate de rapide, în conformitate cu condițiile stabilite la articolele 2-2f din prezenta directivă, în temeiul nerespectării, prin aceste decizii, a legislației [Uniunii] în domeniul achizițiilor publice sau a normelor de drept intern de transpunere a acesteia

[...]

(3) Statele membre asigură accesul la căile de atac, în temeiul unor norme detaliate pe care statele membre pot să le stabilească în acest sens, cel puțin oricărei persoane care are sau care a avut vreun interes în obținerea unui anumit contract și care a fost prejudiciată sau riscă să fie prejudiciată printr-o presupusă încălcare.”

4 Articolul 2 alineatul (1) din Directiva 89/665 prevede:

„Statele membre garantează că măsurile luate în privința căilor de atac menționate la articolul 1 prevăd competențe care să permită:

- (a) adoptarea unor măsuri provizorii, cel mai rapid posibil și prin intermediul unor proceduri provizorii, în scopul remedierii presupusei încălcări sau prevenirii prejudicierii în continuare a intereselor respective, inclusiv măsuri de suspendare sau care să asigure suspendarea procedurii de atribuire a unui contract de achiziții publice sau a aplicării oricărei decizii luate de autoritatea contractantă;
- (b) fie anularea, fie asigurarea anulării deciziilor luate în mod ilegal, inclusiv eliminarea specificațiilor tehnice, economice sau financiare discriminatorii din chemarea la competiție, din documentația de contract sau din orice alt document legat de procedura de atribuire a contractului;
- (c) acordarea unor daune-interese persoanelor prejudiciate printr-o încălcare.

[...]”

5 Articolul 2 alineatul (1) din Directiva 92/13 prevedea:

„Statele membre veghează ca măsurile adoptate în legătură cu procedurile de revizuire prevăzute la articolul 1 să includă dispoziții care conferă competența:

fie

- (a) de a lua, cât mai devreme posibil și recurgând la o procedură provizorie, măsurile tranzitorii menite să corecteze presupusa încălcare sau să prevină prejudicierea în continuare a intereselor avute în vedere, inclusiv măsurile de suspendare sau de garantare a suspendării procedurii de atribuire a contractului sau a punerii în aplicare a oricărei decizii adoptate de entitatea contractantă;

[și]

- (b) să anuleze sau să asigure anularea deciziilor luate ilegal, inclusiv eliminarea specificațiilor tehnice, economice sau financiare discriminatorii din anunțul referitor la contract, nota informativă periodică, anunțul privitor la existența unui sistem de calificare, invitația de participare la licitație, caietul de sarcini sau din orice alte documente legate de procedura de atribuire a contractului respectiv;

fie

- (c) să ia, cât mai devreme posibil, eventual prin proceduri provizorii și, dacă este nevoie, printr-o procedură finală de fond, măsuri, altele decât cele prevăzute la punctele (a) și (b) menite să corecteze orice încălcare constatată și să prevină prejudicierea intereselor respective; în special, emiterea unui ordin care să oblige la plata unei anumite sume în cazul în care încălcarea nu a fost remediată sau prevenită.

Statele membre pot să facă această opțiune fie pentru toate entitățile contractante, fie pentru unele categorii de entități definite pe baza unor criterii obiective, menținând în orice caz eficacitatea măsurilor stabilite cu scopul de a preveni prejudicierea intereselor avute în vedere;

(d) și, în ambele cazuri de mai sus, să acorde despăgubiri persoanelor vătămate ca urmare a încălcării comise.

În cazul în care se solicită daune pe motiv că s-a adoptat o decizie ilegală, statele membre au dreptul, acolo unde sistemul juridic intern o impune și, în acest scop, stabilește și organele împuternicite să facă acest lucru, să ceară ca decizia contestată să fie mai întâi anulată sau declarată ilegală.”

Dreptul maghiar

6 Articolul 260/A din Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Legea nr. III din 1952 de instituire a codului de procedură civilă, denumită în continuare „Codul de procedură civilă”) prevede:

„1. Revizuirea este deschisă împotriva unei hotărâri definitive în cazul în care

a) o parte se prevalează de un fapt sau de elemente de probă sau de o decizie definitivă pronunțată de o instanță sau de altă autoritate pe care instanța nu a evaluat-o în cursul procedurii, cu condiția ca elementele respective - dacă ar fi fost evaluate - să fi fost de natură să conducă la o decizie mai favorabilă pentru această parte;

[...]

2. În temeiul punctului 1 litera a), o parte nu poate exercita o acțiune în revizuire decât atunci când, în lipsa culpei sale, aceasta nu a putut invoca în cursul procedurii anterioare, faptul, elementele de probă sau decizia pe care le invocă în cadrul acțiunii menționate.”

Litigiul principal și întrebările preliminare

7 La 25 iulie 2006, Észak-dunántúli környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság (Direcția pentru protecția mediului și pentru aspectele hidraulice din Transdanubia nordică, Ungaria, denumită în continuare „autoritatea contractantă”) a publicat în *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, seria S, sub numărul 139-149235, o cerere de ofertă pentru un contract de achiziții publice de lucrări privind dezvoltarea infrastructurilor de transport din centrul intermodal al portului comercial național din Győr-Gönyű (Ungaria), conform procedurii accelerate prevăzute la capitolul IV din közbeszerzésekről szóló 2003. évi CXXIX. törvény (Legea nr. CXXIX din 2003 privind achizițiile publice).

8 Punctul III.2.2 din cererea de ofertă, referitor la capacitatea economică și financiară arăta „că un candidat sau un subcontractant [...] care a înregistrat mai mult de un rezultat negativ potrivit bilanțului în ultimele trei exerciții nu îndeplinește condițiile de capacitate”.

9 Reiese din decizia de trimitere că întrucât Hochtief Solutions nu îndeplinea acest criteriu, a contestat legalitatea punctului menționat în fața Közbeszerzési Döntőbizottság (Comisia arbitrală în domeniul achizițiilor publice, Ungaria, denumită în continuare „comisia arbitrală”), susținând, pe de o parte, că acest criteriu era discriminatoriu și, pe de altă parte, că nu este în sine de natură să informeze cu privire la capacitatea financiară a unui ofertant.

10 Comisia arbitrală a admis în parte acțiunea formulată de Hochtief Solutions, obligând autoritatea contractantă la plata unei amenzi de 8 000 000 de forinți maghiari (HUF) (aproximativ 24 500 de euro), fără ca, totuși, să constate că respectivul criteriu era nelegal.

- 11 La 2 octombrie 2006, Hochtief Solutions a formulat o acțiune împotriva deciziei comisiei arbitrale la Fővárosi Bíróság (Tribunalul din Budapesta, Ungaria), care a considerat că rezultatul potrivit bilanțului era adecvat pentru a oferi informații privind capacitatea economică și financiară și, în consecință, a respins acțiunea.
- 12 La 4 iunie 2010, Hochtief Solutions a formulat apel împotriva hotărârii pronunțate în primă instanță de Fővárosi Ítéltábla (Curtea Regională de Apel din Budapesta-Capitală, Ungaria), care a hotărât să suspende judecarea cauzei și să sesizeze Curtea cu o cerere de decizie preliminară.
- 13 Prin Hotărârea din 18 octombrie 2012, Édukovázig și Hochtief Construction (C-218/11, EU:C:2012:643), Curtea a statuat printre altele că articolul 44 alineatul (2) și articolul 47 alineatul (1) litera (b) din Directiva 2004/18 trebuie interpretate în sensul că o autoritate contractantă este autorizată să solicite un nivel minim de capacitate economică și financiară prin referire la unul sau la mai multe elemente specifice din bilanț, cu condiția ca acestea să fie în mod obiectiv apte să informeze cu privire la această capacitate în privința unui operator economic și ca acest nivel să fie adaptat la importanța contractului în cauză, în sensul că constituie în mod obiectiv un indiciu pozitiv al existenței unei baze economice și financiare suficiente pentru a finaliza executarea respectivului contract, fără a depăși însă ceea ce este necesar în mod rezonabil în acest scop, precizându-se că cerința unui nivel minim de capacitate economică și financiară nu poate fi, în principiu, înlăturată pentru simplul motiv că acest nivel se referă la un element din bilanț în legătură cu care pot să existe divergențe între legislațiile diferitor state membre.
- 14 Fővárosi Törvényszék (Curtea din Budapesta-Capitală), care a înlocuit între timp la Fővárosi Ítéltábla (Curtea Regională de Apel din Budapesta-Capitală), în considerarea acestei hotărâri a Curții, a confirmat hotărârea pronunțată în primă instanță, statuând că criteriul utilizat de autoritatea contractantă pentru a aprecia capacitatea economică și financiară nu era discriminatoriu.
- 15 La 13 septembrie 2013, Hochtief Solutions a formulat recurs la Kúria (Curtea Supremă, Ungaria) împotriva hotărârii pronunțate de Fővárosi Törvényszék (Curtea din Budapesta-Capitală), în care susținea că rezultatul potrivit bilanțului nu era de natură să ofere autorității contractante o imagine reală și obiectivă a situației economice și financiare a unui ofertant. Pe de altă parte, aceasta a solicitat Kúria (Curtea Supremă) să sesizeze din nou Curtea cu o cerere de decizie preliminară.
- 16 Prin hotărârea din 19 martie 2014, Kúria (Curtea Supremă) a respins recursul pentru motivul că o astfel de obiecție nu fusese invocată în timp util, în măsura în care Hochtief Solutions a invocat acest aspect nu în recursul său administrativ inițial în fața comisiei arbitrale, ci doar în observațiile sale ulterioare.
- 17 La 25 iulie 2014, Hochtief Solutions a formulat o acțiune constituțională împotriva hotărârii pronunțate de Kúria (Curtea Supremă) în fața Alkotmánybíróság (Curtea Constituțională, Ungaria), prin care a solicitat constatarea neconstituționalității acestei hotărâri și anularea sa. Acțiunea menționată a fost respinsă ca inadmisibilă prin ordonanța din 9 februarie 2015.
- 18 Între timp, la 26 noiembrie 2014, Hochtief Solutions a formulat la Fővárosi Közigazgatási és Munkügyi Bíróság (Tribunalul Administrativ și pentru Litigii de Muncă din Budapesta-Capitală, Ungaria) o acțiune în revizuire împotriva hotărârii pronunțate de Fővárosi Törvényszék (Curtea din Budapesta-Capitală), vizată la punctul 14 din prezenta hotărâre.
- 19 Potrivit indicațiilor instanței de trimitere, în susținerea acțiunii în revizuire formulate, Hochtief Solutions a afirmat că problema dacă rezultatul potrivit bilanțului era un indicator adecvat pentru a oferi informații privind capacitatea economică și financiară a unui ofertant, precum și Hotărârea din 18 octombrie 2012, Édukovázig și Hochtief Construction (C-218/11, EU:C:2012:643), nu au făcut, în cele din urmă, obiectul niciunei examinări. Potrivit Hochtief Solutions, această omisiune ar constitui „un fapt” în sensul articolului 260 alineatul (1) litera a) din Codul de procedură civilă, susceptibil să

justifice revizuirea acestei hotărâri a Fővárosi Törvényszék (Curtea din Budapesta-Capitală). Întemeindu-se, printre altele, pe Hotărârea din 13 ianuarie 2004, Kühne & Heitz (C-453/00, EU:C:2004:17, punctele 26 și 27), Hochtief Solutions a susținut astfel că, în cazul în care o hotărâre a Curții nu a putut fi luată în considerare în cadrul procedurii principale ca urmare a caracterului său tardiv, acesta poate și trebuie să fie examinată în cadrul unei revizui.

- 20 Deși Hochtief Solutions a solicitat Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság (Tribunalul Administrativ și pentru Litigii de Muncă din Budapesta-Capitală) să sesizeze Curtea cu o cerere de decizie preliminară cu privire la chestiunile aduse în discuție în cadrul procedurii de revizuire, această instanță nu a admis respectiva cerere și a respins acțiunea în revizuire, considerând că faptele și elementele de probă invocate de Hochtief Solutions nu erau noi.
- 21 Hochtief Solutions a formulat împotriva ordonanței de respingere a acțiunii sale în revizuire în fața Fővárosi Törvényszék (Curtea din Budapesta-Capitală), invitând-o pe aceasta din urmă, pe de o parte, să declare revizuirea deschisă și să dispună examinarea sa pe fond și, pe de altă parte, să sesizeze Curtea cu o cerere de decizie preliminară.
- 22 La 18 noiembrie 2015, Fővárosi Törvényszék (Curtea din Budapesta-Capitală) a dat o ordonanță prin care se confirmă ordonanța în primă instanță a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság (Tribunalul Administrativ și pentru Litigii de Muncă din Budapesta-Capitală).
- 23 Hochtief Solutions a sesizat atunci instanța de trimitere, Székesfehérvári Törvényszék (Curtea din Székesfehérvár, Ungaria) cu o acțiune în repararea prejudiciului pe care Fővárosi Törvényszék (Curtea din Budapesta-Capitală, Ungaria) i l-ar fi cauzat în exercitarea competenței sale jurisdicționale. Ea arată, în această privință, că nu a avut posibilitatea de a obține ca faptele și împrejurările pe care le-a invocat în fața comisiei arbitrale și în cadrul procedurii principale, dar care nu au fost examinate nici de această comisie, nici de instanțele sesizate să poată fi luate în considerare, în conformitate cu dreptul Uniunii. Procedând astfel, autoritățile maghiare responsabile de aplicarea dreptului ar fi golit de substanță drepturile garantate de normele relevante ale dreptului Uniunii.
- 24 În aceste condiții, Székesfehérvári Törvényszék (Curtea din Székesfehérvár) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:
- „1) Principiile fundamentale și dispozițiile dreptului Uniunii [în special articolul 4 alineatul (3) TUE și cerința privind interpretarea uniformă], astfel cum au fost interpretate de Curte în special în Hotărârea [din 30 septembrie 2003, Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513)], trebuie interpretate în sensul că răspunderea statului ca urmare a unei hotărâri contrare dreptului Uniunii a unei instanțe de ultim grad poate fi angajată exclusiv în temeiul dreptului național sau în temeiul unor criterii prevăzute de dreptul național? În cazul unui răspuns negativ, principiile fundamentale și normele dreptului Uniunii, în special cele trei criterii stabilite de Curte în [Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513)], pentru a angaja răspunderea «statului», pot fi interpretate în sensul că îndeplinirea condițiilor de angajare a răspunderii statului membru pentru încălcarea dreptului Uniunii de către instanțele respectivului stat membru trebuie apreciată pe baza dreptului național?
- 2) Normele și principiile fundamentale ale dreptului Uniunii [în special articolul 4 alineatul (3) TUE și cerința unei protecții jurisdicționale efective], în special Hotărârile Curții în materia răspunderii statelor membre [Hotărârea din 19 noiembrie 1991, Francovich și alții (C-6/90 și C-9/90, EU:C:1991:428), Hotărârea din 5 martie 1996, Brasserie du pêcheur și Factortame (C-46/93 și C-48/93, EU:C:1996:79), și Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513)], trebuie interpretate în sensul că autoritatea de lucru judecat a unor hotărâri contrare dreptului Uniunii, pronunțate de instanțele de ultim grad dintr-un stat membru, exclude angajarea răspunderii statului membru?

- 3) În lumina Directivei [89/665] și a Directivei [92/13], sunt relevante, în sensul dreptului Uniunii, procedura privind căile de atac în materia contractelor de achiziții publice, aplicabilă contractelor de achiziții publice cu o valoare mai mare decât pragurile [stabilite de dreptul Uniunii] și controlul judiciar al deciziei administrative adoptate în procedura respectivă? În cazul unui răspuns afirmativ, sunt relevante dreptul Uniunii și jurisprudența Curții [printre altele Hotărârea din 13 ianuarie 2004, Kühne & Heitz (C-453/00, EU:C:2004:17) și Hotărârea din 16 martie 2006, Kapferer (C-234/04, EU:C:2006:178), și în special Hotărârea din 10 iulie 2014, Impresa Pizzarotti (C-213/13, EU:C:2014:2067)] în ceea ce privește necesitatea admiterii revizuirii, drept cale de atac extraordinară, care poate fi utilizată, în temeiul dreptului național, în cadrul controlului judiciar al deciziei administrative adoptate în cadrul unei astfel de proceduri privind căile de atac în materia contractelor de achiziții publice?
- 4) Directivele privind căile de atac în materia contractelor de achiziții publice (și anume, Directiva [89/665] sau Directiva [92/13]), trebuie interpretate în sensul că nu se opun unei reglementări naționale care permite instanțelor naționale sesizate în procedura principală și chiar și instanțelor naționale sesizate în cadrul unei proceduri inițiate în urma unei cereri de revizuire introdusă împotriva hotărârii pronunțate în procedura principală, să nu țină seama de un fapt care trebuie examinat în conformitate cu o hotărâre a Curții pronunțată într-o procedură de trimitere preliminară inițiată în cadrul unei proceduri privind căile de atac în materia contractelor de achiziții publice?
- 5) În lumina [din 13 ianuarie 2004, Kühne & Heitz (C-453/00, EU:C:2004:17), a Hotărârii din 16 martie 2006, Kapferer (C-234/04, EU:C:2006:178), a Hotărârii din 12 februarie 2008, Kempter (C-2/06, EU:C:2008:78), a Hotărârii din 4 iunie 2009, Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350), și a Hotărârii din 10 iulie 2014, Impresa Pizzarotti (C-213/13, EU:C:2014:2067)], Directiva [89/665], în special articolul 1 alineatele (1) și (3) din aceasta și Directiva [92/13], în special articolele 1 și 2 din aceasta, trebuie interpretate în sensul că o reglementare națională care, în sine sau prin aplicarea sa, permite să se ajungă la o situație în care se dispune de o interpretare a normelor relevante ale dreptului Uniunii conferită de o hotărâre a Curții pronunțată în cadrul unei proceduri preliminare inițiată înainte ca instanța care statuează în al doilea grad să pronunțe hotărârea sa, dar în care această interpretare este respinsă de instanța de fond, ca urmare a caracterului său tardiv și în care, ulterior, instanța sesizată cu revizuirea consideră că revizuirea respectivă nu poate fi admisă, este compatibilă cu directivele menționate mai sus, precum și cu cerința unei protecții jurisdicționale efective și cu principiile echivalenței și efectivității?
- 6) În cazul în care dreptul intern impune autorizarea revizuirii atunci când aceasta este necesară pentru restabilirea constituționalității, în temeiul unei noi hotărâri a instanței constituționale, nu ar trebui, în temeiul [Hotărârii din 26 ianuarie 2010, Transportes Urbanos y Servicios Generales (C-118/08, EU:C:2010:39)] să se permită revizuirea în cazul în care o hotărâre a Curții nu a putut fi luată în considerare în cadrul procedurii principale ca urmare a unor dispoziții din dreptul național referitoare la termenele de procedură?
- 7) Directiva [89/665], în special articolul 1 alineatele (1) și (3) din aceasta, și Directiva [92/13] în special articolele 1 și 2 din aceasta, trebuie interpretate, în lumina Hotărârii [din 12 februarie 2008, Kempter (C-2/06, EU:C:2008:78)], conform căreia o parte nu trebuie să invoce în mod concret jurisprudența Curții, în sensul că procedurile privind căile de atac în materia atribuirii contractelor de achiziții publice, reglementate de directivele menționate, pot fi inițiate numai prin intermediul unei acțiuni care conține o descriere expresă a încălcării în domeniul achizițiilor publice invocate și care de asemenea menționează în mod clar dispoziția privind achizițiile publice încălcată, articolul și alineatul concrete, cu alte cuvinte, că în procedura privind căile de atac în materia atribuirii contractelor de achiziții publice pot fi examinate numai încălcările menționate de reclamant prin intermediul unei trimiteri la dispoziția privind achizițiile publice încălcată,

articolul și alineatul concrete, în timp ce, în orice altă procedură administrativă și civilă, este suficient ca particularul să prezinte faptele și probele pe care se întemeiază autoritatea sau instanța competentă soluționând acțiunea conform conținutului lor?

- 8) Condiția privind încălcarea suficient de gravă, stabilită în [Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513), și Hotărârea din 13 iunie 2006, Traghetti del Mediterraneo (C-173/03, EU:C:2006:391)], trebuie interpretată în sensul că respectiva condiție nu este îndeplinită în cazul în care instanța de ultim grad, nerespectând în mod evident jurisprudența constantă descrisă în detaliu de Curte - care, în plus, a fost aprobată de diferite avize juridice, respinge cererea de decizie preliminară a unei părți privind necesitatea admiterii acțiunii în revizuire, pentru motivul absurd că dreptul Uniunii, în special Directiva [89/665] și Directiva [92/13], nu conține dispoziții în materia revizuirii, în pofida faptului că această necesitate a fost demonstrată, în cel mai mic detaliu, în jurisprudența relevantă a Curții, inclusiv în Hotărârea [din 10 iulie 2014, Impresa Pizzarotti (C-213/13, EU:C:2014:2067)], prin care s-a constatat exact necesitatea revizuirii în ceea ce privește o procedură de achiziții publice? Având în vedere [Hotărârea din 6 octombrie 1982, Cilfit și alții (283/81, EU:C:1982:335)], cât de detaliată trebuie să fie motivarea instanței naționale atunci când respinge acțiunea în revizuire, îndepărtându-se de la o interpretare a Curții care are caracter obligatoriu?
- 9) Principiile protecției jurisdicționale efective și echivalenței, consacrate la articolul 19 TUE și la articolul 4 alineatul (3) TUE, libertatea de stabilire și libera prestare a serviciilor, prevăzute la articolul 49 TFUE, și Directiva [93/37], precum și Directivele [89/665], [92/13] și [2007/66] trebuie interpretate în sensul că permit ca autoritățile și instanțele competente, care încalcă în mod vădit dreptul Uniunii aplicabil, să respingă fiecare acțiune introdusă de reclamant ca urmare a faptului că a fost împiedicat să participe la o procedură de achiziții publice, acțiuni în vederea cărora trebuie să întocmească, după caz, numeroase memorii care implică o investiție considerabilă de timp și de bani sau să participe la audieri, și, deși este cert că, teoretic, există posibilitatea de a stabili răspunderea pentru prejudicii cauzate prin exercitarea funcțiilor jurisdicționale, reglementarea relevantă privează reclamantul de posibilitatea de a solicita instanței o despăgubire pentru prejudiciul suferit ca urmare a măsurilor nelegale?
- 10) Principiile enunțate în [Hotărârea din 9 noiembrie 1983, San Giorgio (199/82, EU:C:1983:318), Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513), și Hotărârea din 13 iunie 2006, Traghetti del Mediterraneo (C-173/03, EU:C:2006:391)] trebuie interpretate în sensul că nu poate fi reparat prejudiciul cauzat ca urmare a faptului că, contrar jurisprudenței constante a Curții, instanța de ultim grad dintr-un stat membru a respins cererea de revizuire introdusă în timp util de o parte, prin care aceasta ar fi putut solicita restituirea cheltuielilor de judecată efectuate?"

Cu privire la întrebările preliminare

Considerații introductive

- 25 Astfel cum reiese din decizia de trimitere, cauza principală se referă la repararea prejudiciului pretins suferit de Hochtief Solutions ca urmare a ordonanței, menționate la punctul 22 din prezenta hotărâre, prin care Fővárosi Törvényszék (Curtea din Budapesta-Capitală), pronunțându-se în ultimă instanță, a confirmat ordonanța pronunțată de Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság (Tribunalul Administrativ și pentru Litigii de Muncă din Budapesta-Capitală), menționată la punctul 20 din prezenta hotărâre, care, pe de o parte, a refuzat să sesizeze Curtea cu o cerere de decizie preliminară și, pe de altă parte, a respins acțiunea în revizuire introdusă de Hochtief Solutions împotriva hotărârii pronunțate de Fővárosi Törvényszék (Curtea din Budapesta-Capitală) menționată la punctul 14 din prezenta hotărâre.

- 26 Rezultă că litigiul principal privește problema dacă, procedând astfel, Fővárosi Törvényszék (Curtea din Budapesta-Capitală) a săvârșit o încălcare a dreptului Uniunii care poate justifica o obligație de a repara prejudiciul pe care Hochtief Solutions susține că l-ar fi suferit ca urmare a acestei încălcări.
- 27 În acest context, este vorba, în special, pentru instanța de trimitere să știe dacă dreptul Uniunii trebuie interpretat în sensul că, în împrejurări precum cele din cauza principală, o instanță națională sesizată cu o cerere de revizuire a unei hotărâri care are autoritate de lucru judecat ulterioare unei hotărâri pronunțate de Curte în temeiul articolului 267 TFUE în cadrul procedurii care a condus la această hotărâre este obligată să admită această cerere.
- 28 Ținând seama tocmai de contextul astfel delimitat al litigiului principal trebuie examinate întrebările preliminare.

Cu privire la admisibilitatea celei de a șaptea și a celei de a noua întrebări

- 29 Prin intermediul celei de a șaptea întrebări, instanța de trimitere solicită Curții în esență să se pronunțe cu privire la conformitatea cu dreptul Uniunii a unor dispoziții de procedură naționale, referitoare la conținutul obligatoriu al unei căi de atac în materia achizițiilor publice, în timp ce, prin intermediul celei de a noua întrebări, aceasta solicită în esență să se stabilească dacă respingerea în mod sistematic, cu încălcarea dreptului Uniunii, a căilor de atac formulate de un ofertant exclus de la o procedură de achiziții publice, precum Hochtief Solutions, este compatibilă cu dreptul Uniunii.
- 30 În această privință, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, procedura prevăzută la articolul 267 TFUE este un instrument de cooperare între aceasta și instanțele naționale. Rezultă că numai instanțele naționale care sunt sesizate cu litigiul și care trebuie să își asume responsabilitatea pentru hotărârea judecătorească ce urmează a fi pronunțată au competența să aprecieze, luând în considerare particularitățile fiecărei cauze, atât necesitatea unei hotărâri preliminare pentru a fi în măsură să pronunțe propria hotărâre, cât și relevanța întrebărilor pe care le adresează Curții. În consecință, dacă întrebările adresate de instanțele naționale au ca obiect interpretarea unei prevederi de drept al Uniunii, Curtea este, în principiu, obligată să se pronunțe (Hotărârea din 28 martie 2019, Verlezza și alții, C-487/17-C-489/17, EU:C:2019:270, punctele 27 și 28, precum și jurisprudența citată).
- 31 Refuzul de a se pronunța asupra unei întrebări preliminare adresate de o instanță națională este posibil însă mai ales în cazul în care rezultă în mod vădit că interpretarea dreptului Uniunii solicitată nu are nicio legătură cu realitatea sau cu obiectul litigiului principal sau atunci când problema este de natură ipotetică (Hotărârea din 28 martie 2019, Verlezza și alții, C-487/17-C-489/17, EU:C:2019:270, punctul 29 și jurisprudența citată).
- 32 Or, a șaptea și a noua întrebare intră tocmai sub incidența acestei din urmă situații. Astfel, rezultă în mod evident că întrebările nu au nicio legătură cu obiectul acțiunii principale, astfel cum a fost rezumat la punctul 26 din prezenta hotărâre și prezintă, în consecință, un caracter ipotetic.
- 33 Rezultă că a șaptea și a noua întrebare sunt inadmisibile.

Cu privire la prima, a doua, a opta și a zecea întrebare

- 34 Prin intermediul acestor întrebări, care trebuie analizate împreună, instanța de trimitere urmărește să obțină indicații în ceea ce privește în special principiile enunțate de Curte în materie de răspundere a unui stat membru pentru prejudiciile cauzate particularilor ca urmare a unei încălcări a dreptului Uniunii de către o instanță națională care se pronunță în ultimă instanță. Instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă principiile menționate trebuie interpretate în sensul că, în primul rând,

răspunderea statului membru în cauză trebuie apreciată în temeiul dreptului național, în al doilea rând, că principiul autorității de lucru judecat exclude ca răspunderea statului respectiv să poată fi stabilită, în al treilea rând, că există o încălcare suficient de gravă a dreptului Uniunii atunci când instanța de ultim grad refuză să adreseze Curții o întrebare de interpretare a dreptului Uniunii care a fost invocată în fața sa și, în al patrulea rând, că acestea se opun unei norme de drept național care exclude din prejudiciile care pot face obiectul unei despăgubiri cheltuielile ocazionate unei părți prin hotărârea judecătorească în cauză.

- 35 În primul rând, trebuie amintit că, în ceea ce privește condițiile de angajare a răspunderii unui stat membru pentru prejudicii cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului Uniunii care îi sunt imputabile, Curtea a statuat în repetate rânduri că particularii vătămați au un drept la repararea prejudiciului dacă sunt îndeplinite trei condiții, și anume ca norma de drept al Uniunii încălcată să aibă ca obiect conferirea de drepturi particularilor, ca încălcarea acestei norme să fie suficient de gravă și să existe o legătură directă de cauzalitate între respectiva încălcare și prejudiciul suferit de acești particulari (a se vedea în special Hotărârea din 5 martie 1996, *Brasserie du pêcheur și Factortame*, C-46/93 și C-48/93, EU:C:1996:79, punctul 51, Hotărârea din 30 septembrie 2003, *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 51, precum și Hotărârea din 28 iulie 2016, *Tomášová*, C-168/15, EU:C:2016:602, punctul 22).
- 36 Trebuie amintit de asemenea că răspunderea unui stat membru pentru prejudicii cauzate printr-o hotărâre a unei instanțe de ultim grad care încalcă o normă de drept al Uniunii este guvernată de aceleași condiții (a se vedea în acest sens Hotărârea din 30 septembrie 2003, *Köbler* C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 52, și Hotărârea din 28 iulie 2016, *Tomášová*, C-168/15, EU:C:2016:602, punctul 23).
- 37 Pe de altă parte, cele trei condiții amintite la punctul 35 din prezenta hotărâre sunt necesare și suficiente pentru a da naștere, în beneficiul particularilor, unui drept de a obține repararea prejudiciului, fără să se excludă însă ca răspunderea unui stat membru să poată fi angajată în condiții mai puțin restrictive în temeiul dreptului național (a se vedea în acest sens printre altele Hotărârea din 5 martie 1996, *Brasserie du pêcheur și Factortame*, C-46/93 și C-48/93, EU:C:1996:79, punctul 66, precum și Hotărârea din 30 septembrie 2003, *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 57).
- 38 Rezultă că dreptul Uniunii nu se opune unei norme de drept intern care prevede, pentru angajarea răspunderii unui stat membru pentru prejudiciile cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului Uniunii care îi sunt imputabile, condiții mai puțin restrictive decât cele stabilite de jurisprudența Curții amintită la punctul 35 din prezenta hotărâre.
- 39 În al doilea rând, astfel cum reiese din jurisprudența Curții, principiul autorității de lucru judecat nu se opune recunoașterii principiului răspunderii unui stat membru ca urmare a unei decizii a unei instanțe naționale de ultim grad care încalcă o normă de drept al Uniunii. Astfel, ca urmare, printre altele, a împrejurării că o încălcare printr-o astfel de decizie a drepturilor conferite de dreptul Uniunii nu mai poate, în mod normal, să facă obiectul unei remedieri, particularii nu pot fi privați de posibilitatea de a angaja răspunderea statului pentru a obține, pe această cale, o protecție juridică a drepturilor lor (Hotărârea din 30 septembrie 2003, *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 34, precum și Hotărârea din 24 octombrie 2018, *XC și alții*, C-234/17, EU:C:2018:853, punctul 58, precum și jurisprudența citată).
- 40 În al treilea rând, rezultă dintr-o jurisprudență constantă a Curții că punerea în aplicare a condițiilor amintite la punctul 35 din prezenta hotărâre, care permit stabilirea răspunderii unui stat membru pentru prejudiciile cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului Uniunii care îi sunt imputabile trebuie, în principiu, să fie efectuată de instanțele naționale, conform îndrumărilor furnizate de Curte pentru a proceda la această punere în aplicare (a se vedea în acest sens Hotărârea din 30 septembrie 2003, *Köbler*, C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 100, precum și Hotărârea din 4 octombrie 2018, *Kantarev*, C-571/16, EU:C:2018:807, punctul 95).

- 41 În această privință, în ceea ce privește în special cea de a doua dintre aceste condiții, trebuie amintit că, potrivit jurisprudenței Curții, răspunderea unui stat membru pentru prejudiciile cauzate printr-o hotărâre a unei instanțe naționale de ultim grad care încalcă o normă de drept al Uniunii nu poate fi angajată decât în cazul excepțional în care instanța națională de ultim grad a încălcat în mod vădit dreptul aplicabil (Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 53, precum și Hotărârea din 13 iunie 2006, Traghetti del Mediterraneo, C-173/03, EU:C:2006:391, punctele 32 și 42).
- 42 Pentru a stabili dacă există o încălcare suficient de gravă a dreptului Uniunii, instanța națională sesizată cu o cerere de despăgubire trebuie să țină seama de toate elementele care caracterizează situația care îi este prezentată. Printre elementele care pot fi luate în considerare în această privință figurează în special gradul de claritate și de precizie a normei încălcate, întinderea marjei de apreciere pe care norma încălcată o lasă autorităților naționale, caracterul intenționat sau neintenționat al neîndeplinirii obligației sau al prejudiciului produs, caracterul scuzabil sau nescuzabil al unei eventuale erori de drept, împrejurarea că, eventual, atitudinile adoptate de o instituție a Uniunii Europene au putut contribui la adoptarea sau la menținerea unor măsuri sau a unor practici naționale contrare dreptului Uniunii, precum și neexecutarea de către instanța națională în cauză a obligației sale de trimitere preliminară în temeiul articolului 267 al treilea paragraf TFUE (a se vedea în acest sens Hotărârea din 5 martie 1996, Brasserie du pêcheur și Factortame, C-46/93 și C-48/93, EU:C:1996:79, punctul 56, Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punctele 54 și 55, precum și Hotărârea din 28 iulie 2016, Tomášová, C-168/15, EU:C:2016:602, punctul 25).
- 43 În orice caz, o încălcare a dreptului Uniunii este suficient de gravă atunci când a intervenit cu încălcarea vădită a jurisprudenței Curții în domeniu (a se vedea Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 56, Hotărârea din 25 noiembrie 2010, Fuß, C-429/09, EU:C:2010:717, punctul 52, și Hotărârea din 28 iulie 2016, Tomášová, C-168/15, EU:C:2016:602, punctul 26).
- 44 În ceea ce privește litigiul principal, revine instanței de trimitere sarcina de a aprecia, ținând seama de toate elementele care caracterizează situația în discuție în litigiul principal, dacă Fővárosi Törvényszék (Curtea din Budapesta-Capitală), prin ordonanța menționată la punctul 22 din prezenta hotărâre, a săvârșit o încălcare suficient de gravă a dreptului Uniunii, prin nerespectarea în mod evident a dispozițiilor aplicabile din dreptul Uniunii, inclusiv a jurisprudenței relevante a Curții, în special Hotărârea din 18 octombrie 2012, Édukövízig și Hochtief Construction (C-218/11, EU:C:2012:643).
- 45 În al patrulea rând, din moment ce condițiile amintite la punctul 35 din prezenta hotărâre sunt îndeplinite, statul membru este ținut să repare consecințele prejudiciului cauzat în cadrul dreptului național al răspunderii, condițiile stabilite de legislațiile naționale în materia reparării prejudiciilor neputând fi mai puțin favorabile decât cele referitoare la cereri asemănătoare de drept intern (principiul echivalenței) și nici concepute astfel încât să facă, în practică, imposibilă sau excesiv de dificilă obținerea reparării prejudiciului (principiul efectivității) (a se vedea în acest sens Hotărârea din 5 martie 1996, Brasserie du pêcheur și Factortame, C-46/93 și C-48/93, EU:C:1996:79, punctul 67, Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 58, precum și Hotărârea din 28 iulie 2016, Tomášová, C-168/15, EU:C:2016:602, punctul 38).
- 46 În această privință, reiese din jurisprudența Curții că repararea prejudiciilor cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului comunitar trebuie să fie corespunzătoare prejudiciului suferit, astfel încât să se asigure o protecție efectivă a drepturilor acestora (a se vedea în acest sens Hotărârea din 5 martie 1996, Brasserie du pêcheur și Factortame, C-46/93 și C-48/93, EU:C:1996:79, punctul 82, precum și Hotărârea din 25 noiembrie 2010, Fuß, C-429/09, EU:C:2010:717, punctul 92).
- 47 Or, o normă de drept național în temeiul căreia, în cazul în care răspunderea unui stat membru este angajată pentru prejudicii cauzate ca urmare a încălcării unei norme de drept al Uniunii de o decizie a unei instanțe din acest stat care se pronunță în ultimă instanță, cheltuielile ocazionate unei părți de

această decizie sunt în general excluse din prejudiciile susceptibile să facă obiectul unei despăgubiri poate face, în practică, excesiv de dificilă sau chiar imposibilă obținerea unei despăgubiri care să fie corespunzătoare prejudiciului suferit de această parte.

- 48 Având în vedere cele de mai sus, trebuie să se răspundă la prima, la a doua, la a opta și la a zecea întrebare că răspunderea unui stat membru pentru prejudiciile cauzate de o decizie a unei instanțe naționale care se pronunță în ultimă instanță prin care se încalcă o normă de drept al Uniunii este reglementată de condițiile stabilite de Curte, în special la punctul 51 din Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513), fără a exclude însă posibilitatea ca răspunderea statului să fie angajată în condiții mai puțin restrictive în temeiul dreptului național. Această responsabilitate nu este exclusă de faptul că hotărârea respectivă a dobândit autoritate de lucru judecat. În cadrul punerii în aplicare a acestei responsabilități, revine instanței naționale sesizate cu cererea în despăgubire să aprecieze, ținând seama de toate elementele care caracterizează situația în discuție, dacă instanța națională de ultim grad a săvârșit o încălcare suficient de gravă a dreptului Uniunii, prin nerespectarea în mod evident a dispozițiilor aplicabile din dreptul Uniunii, inclusiv a jurisprudenței relevante. În schimb, dreptul Uniunii se opune unei norme de drept național care, într-un astfel de caz, exclude în general din prejudiciile care pot face obiectul unei despăgubiri cheltuielile ocazionate unei părți de decizia prejudiciabilă a instanței naționale.

Cu privire la a treia, la a patra, la a cincea și la a șasea întrebare

- 49 Ținând cont de contextul cauzei principale, astfel cum a fost amintit la punctele 26 și 27 din prezenta hotărâre, trebuie să se înțeleagă că, prin intermediul celei de a treia, a patra, a cincea și a șasea întrebări, instanța de trimitere solicită Curții în esență să stabilească dacă dreptul Uniunii, în special Directiva 89/665 și Directiva 92/13, precum și principiile echivalenței și efectivității, trebuie interpretat în sensul că nu se opune reglementării unui stat membru care nu permite revizuirea unei hotărâri care are autoritate de lucru judecat, a unei instanțe din statul membru respectiv, care s-a pronunțat cu privire la o acțiune în anulare împotriva unui act al unei autorități contractante, fără a aborda o chestiune a cărei examinare este avută în vedere într-o hotărâre anterioară a Curții pronunțată ca răspuns la o cerere de decizie preliminară formulată în cadrul procedurii referitoare la acțiunea în anulare menționată.
- 50 În această privință, trebuie amintit că articolul 1 alineatul (1) din Directiva 89/665 și articolul 1 alineatul (1) din Directiva 92/13 impun statelor membre obligația de a adopta măsurile necesare pentru a garanta că deciziile luate de autoritățile contractante în cadrul procedurilor de atribuire a contractelor de achiziții vizate de aceste directive pot face obiectul unor căi de atac eficiente și, în special, cât se poate de rapide, pentru motivul că au încălcat dreptul Uniunii în materie de contracte de achiziții publice sau normele interne de transpunere a acestui drept (Hotărârea din 15 septembrie 2016, Star Storage și alții, C-439/14 și C-488/14, EU:C:2016:688, punctul 39).
- 51 Aceste dispoziții, care sunt destinate să protejeze operatorii economici împotriva arbitrarului autorității contractante, urmăresc astfel să asigure existența în toate statele membre a unor căi de atac eficiente, pentru a asigura aplicarea efectivă a normelor Uniunii în domeniul atribuirii contractelor de achiziții publice, în special într-un stadiu în care încălcările încă pot fi corectate (Hotărârea din 15 septembrie 2016, Star Storage și alții, C-439/14 și C-488/14, EU:C:2016:688, punctul 41 și jurisprudența citată).
- 52 Nici Directiva 89/665, nici Directiva 92/13 nu conțin dispoziții care să reglementeze în mod specific condițiile în care aceste căi de atac pot fi exercitate. Aceste directive nu prevăd decât dispoziții care stabilesc condițiile minime pe care procedurile privind căile de atac reglementate în ordinile juridice naționale trebuie să le îndeplinească pentru a garanta respectarea prevederilor dreptului Uniunii în materie de contracte de achiziții publice (a se vedea în acest sens Hotărârea din 15 septembrie 2016, Star Storage și alții, C-439/14 și C-488/14, EU:C:2016:688, punctul 42).

- 53 În speță, reiese din elementele furnizate de instanța de trimitere că, potrivit dreptului procedural maghiar, revizuirea, în sensul articolului 260 din Codul de procedură civilă, este o cale de atac extraordinară, care permite, în cazul în care condițiile prevăzute de această dispoziție sunt îndeplinite, repunerea în discuție a autorității de lucru judecat a unei hotărâri definitive.
- 54 Or, trebuie amintită importanța pe care o deține principiul autorității de lucru judecat atât în ordinea juridică a Uniunii, cât și în ordinele juridice naționale. Astfel, pentru a garanta atât stabilitatea dreptului și a raporturilor juridice, cât și o bună administrare a justiției, este necesar ca hotărârile judecătorești rămase definitive după epuizarea căilor de atac disponibile sau după expirarea termenelor de exercitare a acestor căi de atac să nu mai poată fi contestate (Hotărârea din 10 iulie 2014, Impresa Pizzarotti, C-213/13, EU:C:2014:2067, punctul 58, și Hotărârea din 6 octombrie 2015, Târșia, C-69/14, EU:C:2015:662, punctul 28).
- 55 Prin urmare, dreptul Uniunii nu impune instanței naționale să înlăture aplicarea normelor interne de procedură care conferă autoritate de lucru judecat unei decizii judecătorești, chiar dacă aceasta ar permite îndreptarea unei situații naționale incompatibile cu acest drept (Hotărârea din 10 iulie 2014, Impresa Pizzarotti, C-213/13, EU:C:2014:2067, punctul 59, și Hotărârea din 6 octombrie 2015, Târșia, C-69/14, EU:C:2015:662, punctul 29).
- 56 Astfel, s-a statuat că dreptul Uniunii nu impune unui organ judiciar obligația ca, pentru a ține seama de interpretarea unei dispoziții relevante a acestui drept, adoptată de Curte, să revină, din principiu, asupra deciziei sale care a dobândit autoritate de lucru judecat (a se vedea în acest sens Hotărârea din 10 iulie 2014, Impresa Pizzarotti, C-213/13, EU:C:2014:2067, punctul 60, și Hotărârea din 6 octombrie 2015, Târșia, C-69/14, EU:C:2015:662, punctul 38).
- 57 Hotărârea din 13 ianuarie 2004, Kühne & Heitz (C-453/00, EU:C:2004:17), evocată de instanța de trimitere, nu poate repune în discuție această considerație.
- 58 Reiese, astfel, din această hotărâre că principiul cooperării loiale, consacrat la articolul 4 alineatul (3) TUE, impune unui organ administrativ, sesizat cu o cerere în acest sens, să reexamineze o decizie administrativă definitivă în vederea luării în considerare a interpretării dispoziției relevante reținută între timp de Curte atunci când în special acest organism dispune, potrivit dreptului național, de competența de a reveni asupra acestei decizii (Hotărârea din 13 ianuarie 2004, Kühne & Heitz, C-453/00, EU:C:2004:17, punctul 28).
- 59 Este cert totuși că această apreciere nu privește decât o eventuală reexaminare a unei decizii definitive a unui organ administrativ, iar nu, precum în speță, a unei instanțe.
- 60 În această privință, reiese din jurisprudența Curții că, în cazul în care normele de procedură interne aplicabile prevăd posibilitatea ca instanța națională să revină, în anumite condiții, asupra unei hotărâri care are autoritate de lucru judecat pentru a face ca situația să fie compatibilă cu dreptul național, această posibilitate trebuie să prevaleze, în conformitate cu cerințele echivalenței și eficacității, dacă sunt întrunite condițiile menționate, pentru a restabili conformitatea acestei situații cu dreptul Uniunii (a se vedea în acest sens Hotărârea din 10 iulie 2014, Impresa Pizzarotti, C-213/13, EU:C:2014:2067, punctul 62).
- 61 În speță, reiese din informațiile furnizate de instanța de trimitere că, potrivit articolului 260 din Codul de procedură civilă, revizuirea unei hotărâri definitive este deschisă atunci când o parte poate invoca în special o hotărâre judecătorească definitivă de care nu s-a ținut cont în cursul procedurii care a condus la pronunțarea hotărârii a cărei revizuire este solicitată și numai în cazul în care această parte nu a fost în măsură, fără ca aceasta să rezulte dintr-o culpă a sa, să invoce existența respectivei hotărâri pe parcursul procedurii menționate.

- 62 Pe de altă parte, reiese din modul de redactare a celei de a șasea întrebări că dreptul maghiar permite revizuirea unei hotărâri care a dobândit autoritate de lucru judecat, pentru a restabili constituționalitatea unei situații ca urmare a unei noi decizii a Alkotmánybíróság (Curtea Constituțională).
- 63 Prin urmare, revine instanței de trimitere sarcina de a verifica dacă normele de procedură maghiare prevăd posibilitatea de a reveni asupra unei hotărâri care are autoritate de lucru judecat pentru a face ca situația rezultată din respectiva hotărâre să fie compatibilă cu o hotărâre judecătorească definitivă anterioară, pe care instanța care a pronunțat respectiva hotărâre, precum și părțile în cauza în care aceasta s-a pronunțat o cunoșteau deja. Dacă aceasta ar fi situația, în conformitate cu jurisprudența Curții citată la punctul 60 din prezenta hotărâre, respectiva posibilitate ar trebui, în conformitate cu principiile echivalenței și efectivității, în aceleași condiții, să prevaleze, pentru a face situația compatibilă cu o hotărâre anterioară a Curții.
- 64 În aceste condiții, trebuie, în orice caz, să se amintească faptul că, potrivit unei jurisprudențe constante, ca urmare, printre altele, a împrejurării că o încălcare printr-o hotărâre judecătorească definitivă a drepturilor conferite de dreptul Uniunii nu mai poate, în mod normal, să facă obiectul unei remedieri, particularii nu pot fi privați de posibilitatea de a angaja răspunderea statului pentru a obține, pe această cale, o protecție juridică a drepturilor lor (Hotărârea din 6 octombrie 2015, Târșia, C-69/14, EU:C:2015:662, punctul 40, precum și Hotărârea din 24 octombrie 2018, XC și alții, C-234/17, EU:C:2018:853, punctul 58).
- 65 Ținând seama de ansamblul considerațiilor care precedă, este necesar să se răspundă la a treia, la a patra, la a cincea și la a șasea întrebare că dreptul Uniunii, în special Directiva 89/665 și Directiva 92/13, precum și principiile echivalenței și efectivității, trebuie interpretat în sensul că nu se opune reglementării unui stat membru care nu permite revizuirea unei hotărâri care are autoritate de lucru judecat a unei instanțe din statul membru respectiv care s-a pronunțat cu privire la o acțiune în anulare împotriva unui act al unei autorități contractante, fără a aborda o chestiune a cărei examinare era avută în vedere într-o hotărâre anterioară a Curții pronunțată ca răspuns la o cerere de decizie preliminară formulată în cadrul procedurii referitoare la acțiunea în anulare menționată. Cu toate acestea, în cazul în care normele de procedură interne aplicabile prevăd posibilitatea ca instanța națională să revină asupra unei hotărâri care are autoritate de lucru judecat pentru a face ca situația rezultată din această hotărâre să fie compatibilă cu o hotărâre judecătorească definitivă națională anterioară pe care instanța care a pronunțat hotărârea respectivă, precum și părțile în cauza în care aceasta s-a pronunțat o cunoșteau deja, această posibilitate trebuie, în conformitate cu principiile echivalenței și efectivității, în aceleași condiții, să prevaleze pentru ca situația să fie făcută compatibilă cu dreptul Uniunii, astfel cum este interpretat printr-o hotărâre anterioară a Curții.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 66 Întrucât, în privința părților din acțiunea principală, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a patra) declară:

- 1) Răspunderea unui stat membru pentru prejudiciile cauzate de o hotărâre a unei instanțe naționale de ultim grad prin care se încalcă o normă de drept al Uniunii este reglementată de condițiile stabilite de Curte, în special la punctul 51 din Hotărârea din 30 septembrie 2003, Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513), fără a exclude însă posibilitatea ca răspunderea statului să fie angajată în condiții mai puțin restrictive în temeiul dreptului național. Această răspundere nu este exclusă de faptul că hotărârea respectivă a dobândit autoritate de lucru**

judecat. În cadrul punerii în aplicare a acestei răspunderi, revine instanței naționale sesizate cu cererea de despăgubire să aprecieze, ținând seama de toate elementele care caracterizează situația în cauză, dacă instanța națională de ultim grad a săvârșit o încălcare suficient de gravă a dreptului Uniunii, prin nerespectarea în mod evident a dispozițiilor aplicabile din dreptul Uniunii, inclusiv a jurisprudenței relevante. În schimb, dreptul Uniunii se opune unei norme de drept național care, într-un astfel de caz, exclude în general din prejudiciile care pot face obiectul unei despăgubiri cheltuielile ocazionate unei părți de hotărârea prejudiciabilă a instanței naționale.

- 2) **Dreptul Uniunii, în special Directiva 89/665/CEE a Consiliului din 21 decembrie 1989 privind coordonarea actelor cu putere de lege și a actelor administrative privind aplicarea procedurilor care vizează căile de atac față de atribuirea contractelor de achiziții publice de produse și a contractelor publice de lucrări, astfel cum a fost modificată prin Directiva 2007/66/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 decembrie 2007 și Directiva 92/13/CEE a Consiliului din 25 februarie 1992 privind coordonarea actelor cu putere de lege și a actelor administrative referitoare la aplicarea normelor comunitare cu privire la procedurile de achiziții publice ale entităților care desfășoară activități în sectoarele apei, energiei, transporturilor și telecomunicațiilor, astfel cum a fost modificată prin Directiva 2007/66, precum și principiile echivalenței și efectivității, trebuie interpretat în sensul că nu se opune reglementării unui stat membru care nu permite revizuirea unei hotărâri care are autoritate de lucru judecat a unei instanțe din statul membru respectiv care s-a pronunțat cu privire la o acțiune în anulare împotriva unui act al unei autorități contractante, fără a aborda o chestiune a cărei examinare este avută în vedere într-o hotărâre anterioară a Curții pronunțată ca răspuns la o cerere de decizie preliminară formulată în cadrul procedurii referitoare la acțiunea în anulare menționată. Cu toate acestea, în cazul în care normele de procedură interne aplicabile prevăd posibilitatea ca instanța națională să revină asupra unei hotărâri care are autoritate de lucru judecat pentru a face ca situația rezultată din această hotărâre să fie compatibilă cu o hotărâre judecătorească definitivă națională anterioară pe care instanța care a pronunțat hotărârea respectivă, precum și părțile în cauză în care aceasta s-a pronunțat o cunoșteau deja, această posibilitate trebuie, în conformitate cu principiile echivalenței și efectivității, în aceleași condiții, să prevaleze pentru ca situația să fie făcută compatibilă cu dreptul Uniunii, astfel cum este interpretat printr-o hotărâre anterioară a Curții.**

Semnături